

A mudrc z východu přišel a poklekl před dět'átkem

(J. A. Komenský ve světle reinkarnace)

Jan Dostal

Musíme směřovat bez výhrady k tomu, aby se lidskému pokolení vrátila svoboda myšlenková, svoboda náboženská a svoboda občanská. Svoboda, tvrdím, je nejskvělejší statek, stvořený spolu s člověkem a od něho neodlučitelný...

Uved'me tedy člověka, pokud možno, na svobodu!

Když jsme před časem v úvodních antroposofických přednáškách uvažovali o životě mezi smrtí a novým zrozením, mluvili jsme o tom, jak lidská individualita se po smrti šíří do kosmu a v době svého největšího rozpětí se odevzdává cele životu andělských hierarchií a vplývá do majestátního znění vesmírného Slova, Logosu. Vesmírné Slovo, v němž se spojuje znění všech oblastí zvířetníku i zvučení planetárních sfér, vytváří pak člověku duchovní zárodek fyzického těla, tedy jakýsi plán, podle něhož se později na zemi bude fyzická postava. Každá část našeho fyzického organismu je zhmotněním, krystalizací některé části této kosmické symfonie, v níž jsme žili před narozením. Za obvyklých okolností neví dnešní člověk nic o duchovních silách, určujících stavbu jeho těla. Ale kdybychom se vydali daleko do minulosti, dostali bychom se až do doby, kdy lidé měli možnost něco vědět o kosmické působnosti, jejímž byli sami výrazem. To byla doba, kdy ještě působilo tzv. "prvotní zjevení", doba, kdy žáci mystérií po příslušné vnitřní přípravě ještě mohli přijímat inspiraci přímo z úst vyšších bytostí a kdy proto také život lidského společenství mohl probíhat v mnohem větší harmonii s řádem vesmíru než později. Toto prvotní zjevení postupně sláblo a nakonec, jak uvádí Rudolf Steiner, pohaslo začátkem 1. tisíciletí před naším letopočtem.

To poslední, co lidé byli s to tímto způsobem z kosmu přijímat, tak uvádí, bylo něco, co dnes nacházíme sami v sobě jako svůj vnitřní obsah - totiž zákonitosti geometrických obrazů a těles a jejich vzájemných vztahů. Geometrie se tehdy lidem zjevovala jako dar vyšších bytostí. A prostřednictvím geometrie byli ještě s to vnímat tajemství kosmických utvářejících sil i tajemství stavby lidského těla. Říká-li Platón, že "Bůh geometrizuje", je to vzpomínka na toto doznívající zjevení božského světa. Ale ten, kdo v oněch dávných dobách dosáhl vnímavosti pro zjevení kosmických geometrizujících sil, získával tím - podle Steinerova líčení - i důležitou pozemskou schopnost: schopnost působit jako stavitel kultických budov. K tomu, aby byl tehdy někdo stavitelem, musel umět zachytit a potom viditelně hmotně ztvárnit něco, co k němu vlastně doléhalo ze všech stran kosmu. Tak vznikaly chrámy ve starověkých kulturách. Bylo přirozené, že v jejich centru bývala umístěna socha božstva - ta vlastně reprezentovala praobraz duchovního člověka, zasazeného do sféry inspirace, kolem něhož zvučely a krystalizovaly kosmické síly. Jako tělo bylo praobrazem chrámu, tak každý viditelný chrám vyjadřoval tajemství božských sil, budujících tělo. Když začala řecká kulturní epocha, nesestupovaly už bytosti vyšších hierarchií do mystérií. Ale žáci mystérií měli ještě možnost probouzet v sobě vzpomínku na ony starší doby, kdy tomu tak bylo. Řecká architektura se už nerodila z přímé inspirace

hierarchických bytostí, ale rostla z takovýchto vzpomínek. Ale pak nastaly doby, kdy i tyto vzpomínky vybledly. Jenom tradice o nich ještě předávala ústní zprávy z generace na generaci. A tak nacházíme koncem středověku na různých místech Evropy tajná bratrstva, která pečlivě střežila takové zprávy, i když už neměla přístup k reálným vnitřním zážitkům. Bůh stvořitel býval v těchto bratrstvech nazýván "Vznešený stavitel světa" a předávání zděděných tajemství bývalo provázeno symbolickými úkony, převzatými ze stavitelství: člen bratrstva se stával nejprve učedníkem a bylo mu předáno určité zednické náradí, pak tovaryšem, nakonec mistrem. Ale symboly a mýtické zprávy uchovávané v těchto bratrstvech ztrácely stále více význam pro svět. Neumožňovaly už člověku, aby se svým vědomím mohl povznést k působnosti kosmických budujících sil, krystalizujících v lidském těle a zhmotňovaných ve starověkých chrámech.

V 15. století nastala doba zrodu duše uvědomující (vědomé). Bylo třeba, aby se tajemství vyššího světa začala zjevovat lidstvu novým způsobem, přijatelným jeho procitlému vědomí. Obrazné představy kosmického dění, odpovídající starému jasnozření, se musely změnit v jasné rozumové pojmy. Rudolf Steiner uvádí, že jedním z těch, kdo tuto proměnu pocítovaly jako svůj životní úkol, byl Jan Amos Komenský. Dejme slovo přímo Rudolfu Steinerovi:

"Avšak tento Jan Amos Komenský byl člověk (narodil se na Moravě), který během svého života se dostal do spojení s četnými tajnými bratrstvy, roztroušenými po celé Evropě, jako jsou ta, o nichž jsem vám vyprávěl; neboť taková bratrstva se dala najít všude, a se všemi vstupoval do reálného vztahu, na všechna se pokoušel působit. A jakým způsobem byl s to působit, to ukazuje obzvlášť krásně to, co říká ve své "Pansofii"."

Máme tedy v 17. století v Janu Amosu Komenském člověka, máme na počátku našeho věku člověka, který věděl: Teď je doba obratu, teď vzchází jiný věk. Do podoby vnějšího rozumu je třeba přesadit to, co bylo dříve. Nestačí to udržovat v podobě pouhé tradice. Tradice se zaměřovala na to poslední, co se lidstvu zjevovalo: na stavbu chrámu. Zdali měla na mysli řecký chrám nebo chrám Šalamounův, na tom nezáleží; šlo o stavbu chrámu, o obrazy spojené se stavbou chrámu a všechno se bralo z obrazů stavby chrámu, symbolicky, imaginativně. Komenský si vytýčil úkol, přesadit ve své "Pansofii" všechno do té nové podoby, v níž duše působí v 5. poatlantském údobí. Říká:

A nyní Steiner cituje dlouhé pasáže z Komenského spisu "Conatuum pansophicorum dilucidatio" ("Objasnění pansofických pokusů"). Mezi jiným tyto myšlenky:

"Proč však má být chrám Pansofie zbudován přímo podle idejí, rozměrů a zákonů nejvyššího stavitele? Protože sleduje obraz celku podle míry, čísla, podoby a účelu částí tak, jak to předznačuje sama moudrost Boží, a to nejprve u Mojžíše při budování svatostánku, potom u Šalamouna při budování chrámu a posléze u Ezechiela při obnově chrámu." "Základem chrámu moudrosti bude tedy vidění Boží, to znamená, že ve všem viditelném má být poznáván a spatřován neviditelný rektor světa se svou všemohoucností, moudrostí a dobrotou." "Stavebními hmotami chrámu Šalamounova byly kameny, dřevo a kovy, a to vzácné kameny, mramor a drahokamy a šťavnatá a vonná dřeva - jedle a cedry - nejryzejší kov - prubované zlato." "Pro chrám moudrosti poskytují stavební dřevo tři lesy: les smyslů, rozumu a zjevení Božího; první poskytuje to, co je pochopitelné, druhý to, co je živé a třetí to, co je nepomíjivé."

K tomu podotýká Steiner:

“Dříve to lidé přijímali v obrazu kamene a dřeva a zlacení. To Komenský přesazuje do jazyka páté poatlantské epochy: to první dodává to, co je pochopitelné - smysly; rozum dodává to, co je živé; zjevení to, co je nepomíjivé. To je Komenského přesazení, přetlumočení.”

A nakonec, po řadě dalších citátů, uzavírá: “

Dalo by se říci: To, co líčí Goethe ve “Viléma Meistera létech putovních”, jmenovitě v těchto “Putovních létech”, co Goethe chce vytvořit z člověka - to je pokračování toho, o co usiloval Jan Amos Komenský. A zase, aniž bychom museli být neskromní, když budeme jenom objektivně hledět na to, co má být cílem našeho úsilí: vidíme, jak už v 17. století se objevuje začátek a jak my máme pouze úkol zařadit se správným způsobem do vývoje lidstva. Pak už to, o co se snažíme, bude naprosto správné; neusilujeme o něco, co vzniká ze subjektivní libovůle; nýbrž o něco, co si vývoj lidstva žádá jako nezbytnost.”

V této přednášce z 11. 4. 1916 nenaznačuje Steiner nic jiného, než že Komenský byl člověk, který se vědomě snažil převést staré okultní vědění do jasné pojmové řeči a vybudovat myšlenkový chrám, v němž by se zjevovala všemohoucnost, moudrost a dobrota Boží. Myšlenky tu neměly být spojovány libovolně, ale podle zákonů daných z božského světa. Skrytý řád vesmíru měl být zachycen do jasně uvědomitelných myšlenek. A o antroposofii zde mluví Steiner jako o duchovním hnutí, které navazuje na toto úsilí Komenského. Když toto zvážíme, vnucuje se nám otázka: jakou podivuhodnou individualitu máme před sebou v Komenském?

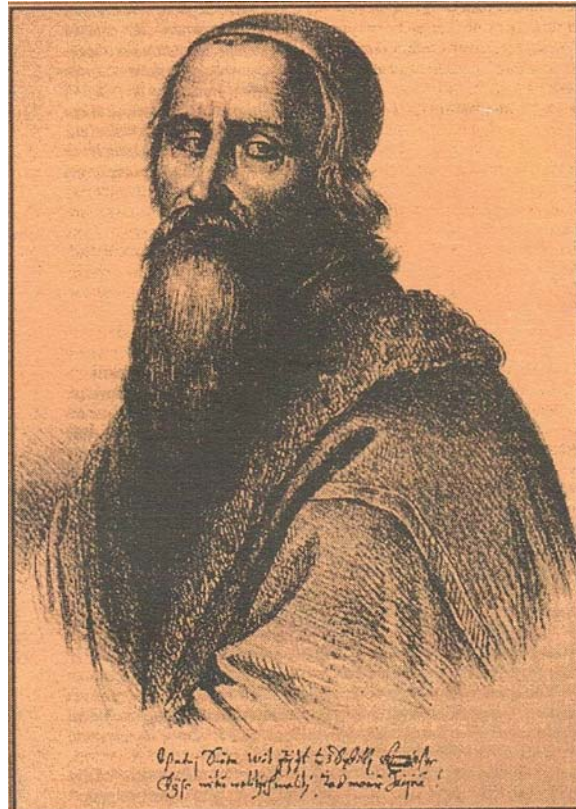
Před týdnem jsme sledovali běh jeho osudu. Viděli jsme, jak podivuhodně se jeho život rozvíjel k nadosobní velikosti, krok za krokem, sedmiletí za sedmiletím. Po

21. roce, kdy se začíná projevovat individualita člověka, začíná se Komenský zabývat zvláštním studiem: noří se do spisů mystických, alchymistických a zejména rosaekruciánských. Viděli jsme, jak v dalším sedmiletí, kdy se začíná plně uplatňovat duše rozumová, osud ho vede nejkřutějšími zážitky až k přesvědčení, že viditelný svět nemůže dát člověku oporu ani cíl života, ten že člověk nachází teprve sjednocením s Kristem a jeho utrpením - tak, jak to Komenský vyjádřil v dialogu "Truchlivý" a v "Labyrintu světa".

Viděli jsme dále, jak po 35. roce, kdy se rozvíjí duše uvědomující (vědomá), kdy člověk si může plněji uvědomovat sebe a své poslání ve světě, Komenský je nucen definitivně opustit svou vlast a nakonec se i zřící toho, aby svá významná díla psal česky, a jak tehdy v 35 letech, začíná psát svou "Didaktiku", potom "Fyziku" atd. Sledovali jsme také zvláštní rozpornost těchto spisů. V čem spočívala? Všimli jsme si, že Komenský se v té době seznamoval s dílem Bacona z Verulam, který jednak svými přesvědčivými vývody obrátil pozornost vědecky uvažujících lidí k smyslovému světu, jednak poukazoval na to, že správná metoda poznání je jakýmsi strojem, který samočinně zvyšuje lidské možnosti. Tyto myšlenky se odrazily v Komenského spisech, a zejména představa promyšlené metody jako stroje, který dovede žáky nevyhnutelně k požadovanému cíli, prostoupila jeho "Didaktiku". Na druhé straně přiznává Komenský Baconově tzv. induktivní metodě, opírající se o smysly, jenom částečnou oprávněnost; sám se snaží čerpat z tří různých zdrojů poznání: ze smyslů, rozumu a Písma, a pravdu hledá v jejich souznění. V jeho "Didaktice" jsou zvláštním způsobem smíšeny prvky rosaekruciánské (výchova jako směřování k Bohu prostřednictvím poznání) a baconovské. Ty rosaekruciánské byly v dalším vývoji evropského školství opuštěny, neuplatňovaly se, kdežto baconovské, které vyhovovaly rostoucímu intelektualismu a materialismu, ovlivnily rozhodujícím způsobem podobu moderního školství.

Podobně jsme sledovali rozporný vztah Komenského k Aristotelovi. Aristotelova filosofie ovládla Evropu díky Tomáši Akvinskému, který jí dal křesťanskou podobu. Tuto filosofii Bacon vášnivě odmítal. I Komenský ji označoval za pohanskou a nežádoucí. Přitom však převzal do své představy světa velikou řadu aristotelovských prvků. Musel o tomto rozporu vědět, a přece se nesnažil jej překlenout. Není to podivné?

Viděli jsme pak ještě dále, jak po 42. roce, v němž vzchází impuls vytvořit "Pansofii", souhrn všeho vědění jako předpoklad vnitřní obrody lidstva k Bohu. Sledovali jsme, jak potom odjíždí do Anglie a do Švédska a zasahuje do světových dějů politických i náboženských, vlastně bez úspěchu. A tak drama jeho života se nakonec uzavře požárem Lešna, při němž zhořel i jeho dům, i jeho knihovna i jeho rukopisy, jak se pak náhle od 64. roku rozbouřená hladina jeho osudu uklidňuje, jak posledních 14 let života může trávit v Holandsku v soustředěné práci. Dává tam definitivní podobu svým didaktickým spisům a buduje tam své vrcholní dílo, "Obecnou poradu o nápravě věcí lidských", jemuž dává hluboce křesťanský ráz. Dva roky před smrtí pak píše "Unum necessarium", svůj odkaz lidstvu, výzvu k neměnnému vnitřnímu spočinutí u nohou Kristových.

I moudrý rádce, který žil u dvora Harúnar-Rašída, prošel branou smrti, a narodil se ve Střední Evropě jako J. A. Komenský

Co nám k objasnění této osobnosti může povědět duchové poznání? Rudolf Steiner znova a znova upozorňoval, že dějiny nejsou nepřetržitým řetězcem příčin a následků, nýbrž že každá lidská generace, sestupující z vyššího světa do pozemského přináší do něho nové, nezaměnitelné impulsy, tak jako každý člověk si přináší s sebou individuální zákon svého života, neodvoditelný z pozemských dějů, které předcházely před jeho narozením. Hlavně v posledních letech své působnosti to ilustroval tím, že poodkrýval tajemství minulých životů známých historických osobností. Přitom opětovně a na různých místech Evropy poukazoval právě na minulé vtělení Jana Amose Komenského, jakožto osobnosti obzvlášť důležité pro rozvoj novověké kultury.

Dejme zase slovo přímo Rudolfu Steinerovi: “Když se zadíváte na naši moderní civilizaci, uvidíte, že v ní vězí velmi mnoho prvků, které dnes vlastně neladí docela s křesťanstvím, s křesťanským vývojem; celá novější přírodověda, se vším, co se z ní zanášá dokonce až do obecných škol, takže i lidé, kteří nevědí docela nic o přírodovědě, myslí cele ve smyslu přírodní vědy - to jsou impulsy, které vlastně nejsou křesťanské. Odkud pocházejí?”

Všichni přece víte, že asi půl tisíciletí po založení křesťanství se začal šířit arabismus, inspirovaný Mohamedem. Na tomto arabismu si můžeme především uvědomit, že Mohamed založil učení, které se jistým způsobem stavělo do protikladu ke křesťanství. V jakém smyslu se stavělo do protikladu ke křesťanství? Je to tak, že opravdu patří k podstatě křesťanství, že v jeho jádru žije trojí forma božství: Otec, Syn a Duch. Tak to nacházíme i ve starých mystériích, jež člověka vedly vzhůru čtyřmi přípravnými stupni, pak po třech hořejších stupních. Když člověk dosáhl

pátého stupně, jeví se jako představitel Ducha, na šestém jako představitel Krista, na sedmém, nejvyšším, jako představitel Otce. Ale o tom se toliko zmiňuji.

Tato trojnost umožňuje, že ve vývoji křesťanství je obsažen impuls svobody." "... Bůh otec vládne nad tím, co je v člověku založeno fatalisticky, protože se to s ním narodilo a působí to v něm jako přírodní síly. Tak je zaměřeno i hebrejské náboženství. Křesťanství staví vedle sil otcovských sílu Boha Syna, která vchází během lidského života do jeho duše jako tvůrce, která ho osvobozuje a dává mu se znovuzrodit před sebou samým, aby se mohl stát v pozemském životě něčím, co ještě není předurčeno tím, že ho měsíční síly dovedly ke zrození. To byl hlavní impuls křesťanství v prvních stoletích.

Proti tomuto impulsu se vzepřelo mohamedánství svou větou, která měla dalekosáhlou působnost: "Není Boha kromě Boha, jehož zvěstovatelem je Mohamed". - To je krok zpět k předkřesťanskému prožívání, i když s novými prvky, jak tomu jinak ani nemohlo být, protože vstoupilo do dějin půl tisíciletí po založení křesťanství. Tím byl Bůh přírodního života, Bůh Otec, učiněn jediným Bohem - nikoli Bůh svobody, Bůh vedoucí lidi ke svobodě. To dává v arabismu, všude tam, kde se šíří mohamedánství, příznivé okolnosti pro obnovu starých kultur. Vskutku také dochází v různých civilizačních centrech Orientu ke grandióznímu obnovování prastarých kultur, s vyloučením křesťanství. Z východu na západ, v Africe, jako by, abych tak řekl, chtělo obklíčit křesťanství, šířilo se spolu s arabskými válečnickými proudy i hnutí obnovy starých kultur v rámci arabismu.

Skvělé místo pro tento impuls arabismu bylo na východě, v Mezopotamii, u dvora Hárúna ar-Rašída, asi tak v době, kdy v Evropě vládl Karl Veliký. Ale zatímco Karl Veliký se dostal o málo dál než k tomu, aby uměl psát a číst a aby rozvíjel nejprimitivnější počátky kultury, žila u dvora Hárúna ar-Rašída kultura svrchovaně velkolepá. Hárún snad nebyl duch v plném smyslu dobrý, ale obsáhlý, pronikavý, geniální duch, duch v nejlepším smyslu slova univerzální. Shromáždil u svého dvora všechny moudré muže, nositele toho, co lidé měli tehdy možnost vědět: básníky, filozofy, lékaře, theology, architektky - to všechno žilo u jeho dvora, přivedeno tam v velkém duchem Hárúna ar-Rašída.

A právě tam, u dvora Hárúna ar-Rašída, žil docela výjimečný, významný duch, jenž byl - nikoli tehdy v inkarnaci u dvora Hárúna ar-Rašída, nýbrž v dřívějším vtělení - skutečným zasvěcencem. - Snad si položíte otázku: Cožpak zasvěcenec, když prochází inkarnacemi, nezůstane zasvěcencem? Někdo může být člověkem hluboce zasvěceným v některé dřívější epoše, a musí pak za nové epochy použít onoho těla, projít onou výchovou, jež může vzejít z této epochy. Musí pak ony síly, přicházející z dřívější inkarnace, uzavřít do podvědomí. V člověku se pak musí rozvíjet to, co odpovídá příslušné civilizaci. Není nijak ojedinělé, že žijí lidé, kteří se navenek jeví prostě jako výtvoři své civilizace; ale sledujeme-li způsob, jak žijí ve svém okolí, vidíme, že v nich působí hlubší impulsy. Byli to dříve zasvěcenci, také to neztrácejí, také ve svém podvědomí podle toho jednají, ale nemohou než se přizpůsobit tomu, co může poskytnout život kultury, do níž se narodili.

A tak osobnost, o níž se traduje, že velkolepě zařizovala všechno, cokoli potřebovaly vědy u dvora Hárúna ar-Rašída, byla tehdy právě jenom jednou nejmoudřejších osobností své doby; duchovně se vyznačovala tak výjimečným organizačním talentem, že mnohé z toho, co působilo u dvora Hárúna ar-Rašída, vyvěralo z jejího ducha.

Pak přišla století, kdy se arabismus začal šířit. Víme přece o válkách, jež vedla Evropa, aby zatlačila arabismus do náležitých mezí. Ale tím to neskončilo: duše, jež působily v arabismu, procházejí branou smrti, vyvíjejí se dále na své pouti duchovým

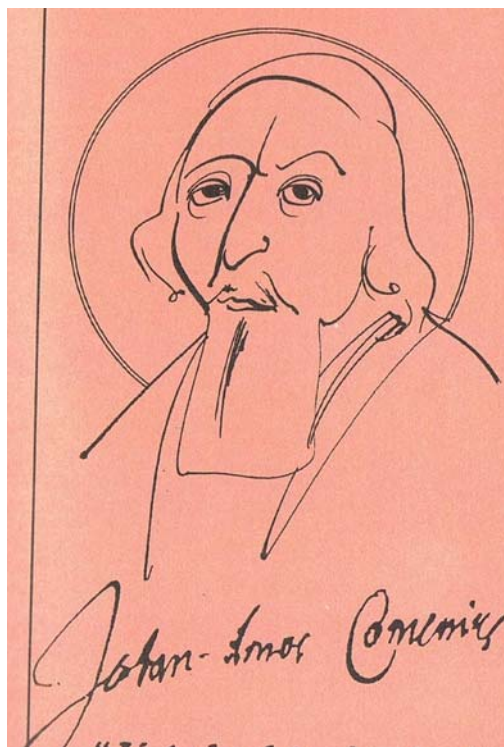
světem a setrvávají v jistém smyslu ve své působnosti Tak je tomu u obou individualit, Hárúna ar-Rašída i u moudrého rádce, který žil u jeho dvora. Následujeme nejprve Hárúna ar- Rašída. Prochází branou smrti, vyvíjí se dále v duchovém světě. Vnější forma arabismu je v té době zatlačována zpátky; křesťanství vštěpuje střední a západní Evropě svůj exoterní ráz, jež pozvolna přijalo. Ale jako už není možné působit v Evropě nadále ve staré formě mohamedanismu, arabismu, tak je naopak možné, aby duše těch, kdo jednou žili u dvora Hárúna ar-Rašída v oné skvělé civilizaci a přijali impuls působit v tomto smyslu i dále, aby takto skutečně dále působily.

Tak vidíme, jak Hárún ar-Rašíd sám se vtěluje znovu v často uváděné osobnosti Bacona z Verulamu, onoho vůdčího anglického ducha, jenž ovlivnil celý moderní vědecký způsob myšlení a tím i mnohé z toho, co teď žije v lidech. Hárún ar-Rašíd nemohl z Londýna, z Anglie šířit kulturu a civilizaci utvářenou v přísném smyslu arabsky, jeho duše musela používat formu, jaká byla tehdy možná v západní Evropě. Ale celý základní směr, základní ladění toho, co Bacon z Verulamu vлил do proudu evropského myšlení, to je starý arabismus v nové formě. A tak právě v tom, čím se dnes vyznačuje přírodovědecké myšlení, žije arabismus, protože Bacon z Verulamu byl znovutěleným Hárúnem ar-Rašídem. I moudrý organizátor, který žil u jeho dvora, prošel branou smrti; ale ubíral se jinou cestou. Nemohl se pohroužit do tak materialisticky smýšlejícího duchovního proudu, do jakého se mohl pohroužit Bacon, musel zůstat u spirituálnějšího duchovního proudu. A tak se stalo, že v dějinném období, kdy působil Bacon z Verulamu, působil - ale nyní ve střední Evropě - jiný duch, který se jaksí ve své duši setkával s tím, co vycházelo z duše znovuzrozeného Hárúna ar-Rašída. Vidíme, jak baconovský proud se z Anglie jakoby rozlévá směrem ke střední Evropě, ze západu na východ. Tím, že duše Hárúnova, abych tak řekl, přenesla názor na svět podnícený arabismem nazpět cez Španělsko a Francii až do Anglie, nebude obtížné pochopit, že získala jiný obsah než duše, která prošla branou smrti, která během průchodu duchovým světem nechávala spočinout svůj pohled na tom, co bylo ve východní a střední Evropě a ve střední Evropě se pak narodila jako Jan Amos Komenský.

To, co uskutečňoval u dvora Hárúna ar-Rašída z podnětů orientální moudrosti, to Komenský obnovil tím, že pak byl v 17. století onou osobností, jež velmi energicky zastávala myšlenku: vývojem lidstva prochází duchová působnost, rozčleněná duchová působnost. Triviálně se říká, že Komenský věřil v "tisícileté království". To je řečeno triviálně. Ve skutečnosti to znamená, že Komenský věřil v epochy ve vývoji lidstva, že měl za to, že světodějný vývoj se člení na základě duchové působnosti, z podnětů duchového světa. Chce ukázat, že duch prostupuje a prochvívá celou přírodu. Píše "pansofii", "všemoudrost".

Komenského působnost má vlastně hluboce zduchovělý ráz. Přitom je i obnovitelem pedagogiky, usiloval i o "názornost", to je známé; ale šlo mu i o jinou názornost, než o jakou jde materialismu, o názornost veskrze duchovou. Nemohu to rozebrat v jednotlivostech, mohu jenom poukázat na to, jak arabismus v západní formě (ne už v orientální formě) se rozlévá z toho, co vzešlo ve střední Evropě, když se slily, spojily tyto dva duchovní impulsy. Mnohé z toho, co žije kolem nás v civilizaci střední Evropy, pochopíme jenom tehdy, když takto vidíme, jak duchové, kteří žili u dvora Hárúna ar-Rašída, sami přenášejí z Asie to, co tryská z arabismu, v takové formě, v jaké to bylo možné obnovit.

Dokončenie v budúcom čísle

Já tedy, který nehodlám vyzývat lidi k boji, nýbrž k úvaze a názorovému sblížení (aby v přesvědčení, že je vznešenější sblížovat než rozptylovat, začali nejednotné mysli všude sjednocovat), předcházím, jak se sluší, příkladem.

Dokončenie zo Sophie 12

Slyšeli jsme líčení, které odkrývá podivuhodnou souvislost: někdejší arabský, islámský poměr k světu se díky opětovným životům svých představitelů stává základním poměrem moderní přírodovědy k světu. V čem? Islám zná jenom vševládného Boha Otce, Boha zákonné nutnosti, nezvratného předurčení. V jeho představě světa není myslitelná svoboda. Z těchto kořenů vyrostl mohutný impuls Baconův, na jehož pozadí už můžeme tušit - tehdy ještě nevyslovenou - představu světa jako velkého mechanismu, velkého stroje, představu, kterou přírodní vědy postupně vypracovaly do detailů. A můžeme si vzpomenout, že i pro Komenského - a to v souvislosti s jeho studiem Bacona - se logicky skloubená vyučovací metoda stává strojem, který musí žáky nezbytně dovést k požadovaným znalostem. Zdůrazňování jednotné a všemocné metody je hlavním rysem pedagogického uvažování, jehož kořeny je třeba nakonec hledat v islámu.

Právě když si uvědomujeme tuto souvislost, může nám připadat těžko pochopitelné, kde se tedy vzal Komenského tak žhavý zájem o rosaekrucianství? Pochopíme jej, když si připomeneme Steinerův poukaz na to, že v inkarnaci, jež předcházela před onou arabskou, prošel pozdější Hárúnův rádce zasvěcením v mystériích, zvláště, když vezmeme v úvahu ještě další poukaz, že mezi onou inkarnací se zasvěcením a inkarnací u dvora Hárúnova došlo u něho ještě k jednomu vtělení, kdy horoucně toužil po zasvěcení, ale nemohl ho dosáhnout. Na cestě k zasvěcení musel žák mystérií obětovat vyššímu světu všechno úzce osobní, všechny osobní zájmy, ale postupně musel vyrůstat i nad všechna omezení daná příslušností k určitému národu i nad omezení daná životem v určitém dějinném období. Jeho

osobnost vcházela do oblasti bez mezí a času a sjednocovala se s ní. Putovala po téže cestě, po níž jinak putuje duše po smrti. Touha po tomto zážitku vědomého odevzdání se univerzu musela zůstat uložena v podvědomých hlubinách bytosti Hárúnova rádce. I když jeho působnost u Hárúnova dvora byla velkolepá, skrytý obsah jeho individuality ji přesahoval. Choval v sobě něco, co jakoby přečnivalo na všechny strany přes jeho tehdejší arabskou moudrost. A jestliže později, jakožto Jan Amos Komenský, vnášel do pedagogického uvažování baconovské impulsy metodického mechanismu, zůstávalo v něm něco, co nemohlo být uspokojeno touto jednostranností a co hledalo podněty spřízněné s někdejšími zasvěcením. A nacházelo je právě v rosaekruciaňské literatuře. Řečeno ještě přesněji: ne tak ve veřejně kolujících spisech, jako v rosaekruciaňském impulsu, který se v nich sice do jisté míry projevoval, ale v podstatě sám zůstával skrytý, esoterní. Že Komenský - díky své duchovní zralosti - byl schopen přijmout onu esoterní rosaekruciaňskou inspiraci, to nám opět potvrzuje Rudolf Steiner:

“Pro člověka, který se chce zahloubit do tajuplného, a přece tak jasného postupu lidského ducha, je to vždycky něco velmi zajímavého, když vezme do ruky některou - jakoukoli - starou knihu a když se nejen zahloubá do této knihy tak, jak to dělává mnoho učenců, kteří z ní potom vyčtou leda to, co je “panstva vlastní duch”, nýbrž když se vcítí, vžije do ducha příslušného autora. Mohli bychom sáhnout po čemkoli: ale sáhneme po Komenského “Fyzice”, jež vyšla v r. 1633. Je to “Fyzika”, pod níž si dnešní člověk už vůbec nic kloudného nepředstaví, protože se tam sice mluví o věcech fyzických, ale tak, že je úplně jasné, že ten, kdo zde mluví, poukazuje zároveň s každou fyzickou věcí na to, co je duchově za ní, a že vidí v každé hmotě, v každé síle nástroj, výron duchovních bytostí a duchovních sil, stojících za nimi. V této knize, ve “Fyzice”, se popisuje mnohé, co bylo tehdy předmětem poznání. Ale Komenský, onen velký pedagog a myslitel 17. století - narodil se v r. 1592 - nejenom přijal a shrnul poznání své doby, nýbrž měl také velké, hluboce osobité myšlenky o lidech a událostech a nacházel hluboké duchovní souvislosti. Komenský je zvláštní osobnost, jakých od 14. a 15. století byla celá řada.

Víte z jiných rozprav, že ve 14. století a definitivně v 15. století byl založen řád takzvaných rosaekruciaňů; onen řád, jež novodobou formou zpracovává a uchovává prastará tajemství. Tento řád, jenž při svém založení se skládal jenom ze sedmi členů, působil až do našich dob v úplné tajnosti. A nikdo nevěděl, kdo je rosaekruciaň, než rosaekruciaň sám. “... Teprve dnes nadešel čas, kdy něco z rosaekruciaňských tajemství smí být sděleno obecnému světu. Ale je a bylo mnoho jiných prostředků a cest, jimiž taková tajemství, která kvetla v okultních školách, vplývají do všeobecného duchovního a kulturního života.” “... K těm, kdo díky vysokému duchovnímu vývoji měli vyšší poznatky, kdo v důsledku rosaekruciaňského ovlivnění se vyšvihli svou silnou energickou vůlí do vyšších světů, patřil i Komenský, tento velký pedagog. Pro dnešní lidi je velice užitečné, aby se zahloubali právě do myšlenek Komenského.”

Mohli bychom k tomu - jako v závorce - dodat, že v minulých desetiletích bylo velmi nesnadné se “zahloubat do myšlenek Komenského”, protože k nim byl zahrazen jakýkoli přístup. Díky jeho výročí se ta možnost opět otvírá. Vedle “Labyrintu světa” se tu nabízí zvláště jeho poutavý vlastní životopis, vydaný - ještě s řadou úryvků z jeho korespondence i knih - ve velmi krásné publikaci “Jan Amos Komenský o sobě”. Ale jistě i cokoli dalšího. Ale z toho, o čem jsme doposud uvažovali, se stále nezdá pochopitelné, jak je - z hlediska osudových souvislostí - možné, že Komenský se narodil právě do nejpodivuhodnějšího křesťanského hnutí své doby, do Jednoty bratrské, a že nejen vstřebal hluboko do sebe její podněty, ale

nakonec se stal i jejím prvním seniorem, čili jak se říkává: jejím posledním biskupem, a že tak nesl nejvyšší odpovědnost za její osud?

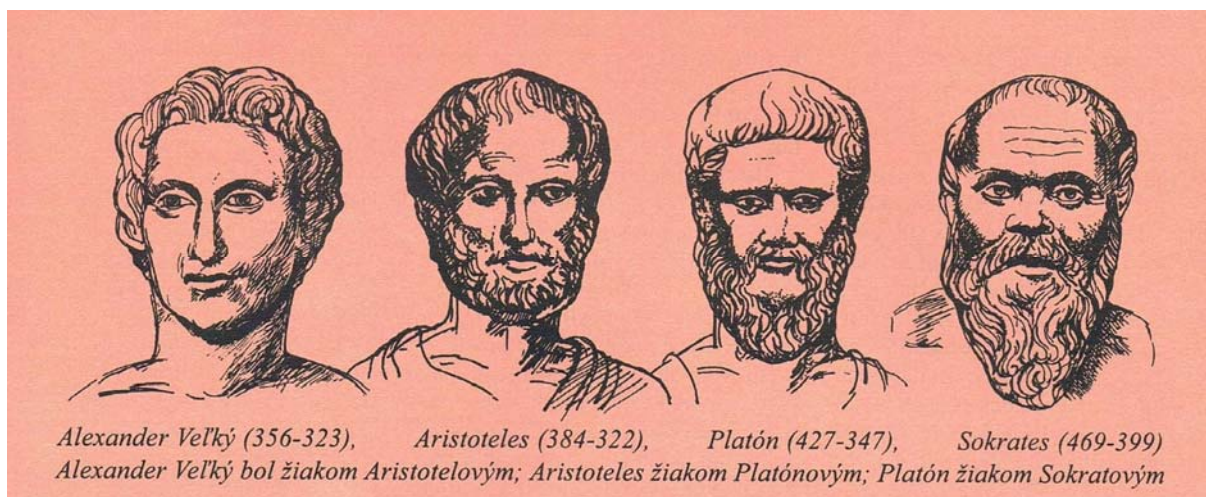

Kalif Hárún ar-Rašíd později přichází opět na Zem. Objevuje se znova uprostřed křesťanské kultury, ale s tím, že pronesl celým životem mezi smrtí a novým zrozením svůj arabismus. Objevuje se znova vtělen jako Bacon z Verulamu

Zase se obrátíme na Rudolfa Steinera. Ale nejprve si budeme muset uvědomit, že charakteristickým rysem arabské vzdělanosti - nebo Steinerovým termínem: "arabismus" - bylo zakotvení v Aristotelově filozofii. Ta se kdysi rozšířila daleko na východ za výbojů Alexandra Velikého, který - jako přímý žák Aristotelův - se vědomě snažil ji přenést do Orientu: "Musíme si být vědomi, že arabismus nabyl u dvora Hárúnova zvláštní podoby: podoby, která vzešla postupně z rozličných jiných podob, do nichž se umění a poznání vyvinuly tam na východě, v Asii, už před dlouhou dobou. Poslední velká vývojová vlna, která zaplavila Asii, vyšla, jak víte, z předešlé michaelské epochy. Nesla v sobě to, čím se vyznačoval řecký duchovní život, řecká spiritualita, řecký smysl pro umění, a co shrnul Aristoteles ve společenství s Alexandrem Velikým jakožto výkvět řeckého duchovního života. Výboji Alexandra Velikého to bylo přeneseno neobyčejně energicky do Asie, do Afriky a prostoupeno smýšlením, jež v Přední Asii a Africe vtisklo aristotelismu charakteristickou vědeckou podobu. A tím byly vůbec živel arabský i orientální vybaveny ve svém smýšlení

oněmi impulsy, které do sebe předtím přijal řecký duch Aristotelův a které pak tím, co Alexandr vydobyl a založil, se dočkaly tak skvělého rozšíření.

Když se zadíváme nazpět, několik století před mystériem Golgoty, až k výpravám Alexandrovým, až k rozšíření oněch statků moudrosti, jež jsem právě naznačil, můžeme pozorovat v Asii po celá staletí až k Hárúnu ar-Rašídovi, jenž pak žil v 8. století po Kristu, ono smýšlení, vyznačující se vnímavou otevřeností pro řecký duchovní život v aristotelovské podobě. Ale tento duchovní život tu nabyl zvláštních forem. Ačkoli to všechno žilo u dvora Hárúna ar-Rašída, prostoupeno arabským živlem, s opravdu jiskřivou duchovností, velkolepě a naléhavě, ačkoli to bylo zahrnuto největší péčí od Hárúna ar-Rašída, od jeho rádce, od ostatních, kteří tam byli, ačkoli to bylo dokonce prostoupeno starou orientální iniciační moudrostí, přece jen onen aristotelismus, který žil u dvora Hárúna ar-Rašída, nebyl onen původní, pravý, jak byl například pěstován mezi Aristotelem a Alexandrem. Byly mu nyní vtištěny formy, které měly malý sklon k tomu, aby se staraly o křesťanství. A tak se tam v Přední Asii setkáváme s aristotelismem, sice skvěle opatrovaným a pěstovaným zejména pod záštitou Hárúna ar-Rašída a jeho rádce, ale i s aristotelismem, který představuje pól odvrácený od křesťanství. Přijal takovou duchovní podobu, zejména jakýsi druh pantheismu, která se nikdy nemínila sjednotit s křesťanstvím, ani svou vnitřní esencí se s ním sjednotit nemohla. S takovým smýšlením - a antickým duchovním životem, který nechtěl vejít do křesťanství - prošli Hárún ar-Rašíd a jeho rádce branou smrti. Všechno jejich úsilí, všechna jejich touha, jejich síla, když prošli branou smrti, směřovaly k tomu, aby z duchovního světa mohli zasahovat do postupného šíření arabského duchovního života, aby jaksí mohli pokračovat v tom, co se předtím uskutečňovalo směrem z Asie do Evropy během válečných výprav a toho, co s nimi souviselo. Vysílali po smrti z duchovního světa duchovní paprsky, jež jako by chtěly proniknout duchovní život Evropy arabismem.”

Z toho, co jsme právě vyslechli, pochopíme onu charakteristiku, kterou jsme uvedli před týdnem: že Bacon i Komenský se narodili do kulturního prostředí, které bylo celé prostoupeno aristotelovským smýšlením. Nepochybně i ze své posmrtné existence podporovali rozvoj aristotelismu v arabském zabarvení, a nyní mohli ve své inkarnaci na něj navazovat.

Ale Steiner dále poukazuje na mimořádně významnou historickou událost. Na událost, která se neodehrává ve viditelném, ale v nadsmyslovém světě. To, o čem mluví, není vlastně ani možné chápat jako prostou informaci. Je to imaginativně-inspirační poznatek, jehož význam vyplyne teprve tehdy, když k němu přistoupíme

jako k námětu pro meditaci. I zde se pokusíme k němu přistoupit v tomto smyslu. A můžeme předeslat ještě to, že podle jiných údajů Rudolfa Steinera Hárún i jeho rádce, protože žili ve své arabské inkarnaci v intenzivním vnitřním spojení s aristotelovskou filosofií, sami hluboce toužili po osobním setkání s Aristotelem. Takové setkání se ovšem nemohlo uskutečnit jinde než v duchovém světě. Skutečně tam k němu došlo.

Oba vysílali po smrti z duchového světa duchové paprsky, jež jako by chtěly proniknout duchovní život Evropy arabismem. Z duchového bádání máme právo říci: Hárún ar-Rašíd a jeho rádce žili naznačeným způsobem dále, když prošli branou smrti. Tak žili samozřejmě dále i Alexandr a Aristoteles... Byli současně v duchovém světě v době, kdy Hárún ar-Rašíd a jeho rádce už před nějakým časem opustili fyzický svět. Ale Aristoteles a Alexandr sledovali jiné cesty. Jejich skutečné individuality putovaly s křesťanským vývojem, ubíraly se na západ s křesťanským vývojem.

Sledujeme tedy v posmrtném životě na jedné straně Hárúna a jeho rádce, na druhé Alexandra a Aristotela. Ale Aristoteles a Alexandr se už mezitím přiklonili ke křesťanskému proudu a jsou rozhodnutí působit v budoucnu v tomto smyslu.

“V křesťanském světě se právě v 9. století také odehrávaly věci neobyčejně důležité, opravdu podstatné. Ale to, co bylo nyní z duchového světa směrodatné pro to, co se v Evropě dalo duchovně, to v nadsmyslových světech spadalo v jedno s jistou historickou událostí, v níž tento duchovní podnět tak snadno nerozpoznáme; ale spadalo to v jedno s touto událostí. Něco obrovsky významného se děje právě v r. 869 v nadsmyslových světech. Nahoře se děje něco mimořádně významného, dole se odehrává onen 8. ekumenický koncil v Cařihradě, na němž bylo dogmaticky vyhlášeno: nesmí se říkat, chce-li někdo být křesťanem, že člověk se skládá z těla a duše a ducha. Trichotomie, jak se tomu říkalo, byla prohlášena za kacířství. Často jsem to dříve vyjadřoval tak, že jsem říkal: na tomto koncilu v r. 869 byl odstraněn duch; v budoucnu bylo třeba říkat, že člověk se skládá z těla a duše, a že duše má některé duchovní vlastnosti. To, co se tímto způsobem odehrálo tady dole v Cařihradě, to bylo pozemské promítnutí, pozemská projekce duchová, ale pro evropské duchovní dějiny obrovsky důležité události; ta se sice táhla po mnoho let, ale přece se takřikajíc může datovat podle tohoto letopočtu.”

“Osobnosti, které prošly branou smrti,... se setkaly, zatímco se odehrával osmý všeobecný koncil v Cařihradě; setkaly se, abych tak řekl, na nebeském koncilu, který probíhal současně. Setkali se na něm Aristoteles, Alexandr, Hárún ar-Rašíd, jeho rádce...”

Steiner se v této přednášce dotýká ještě dalších souvislostí, které ale nesouvisí přímo s naší tematikou. Zmiňuje se proto ještě o dalším okruhu osobností, které se zúčastnily tohoto střetnutí. Nejsou však uváděny jmény a nezasahují zásadním způsobem do jeho průběhu. Můžeme si je popřípadě představit jako početný zástup, shromážděný kolem hlavních osob.

Aristoteles a Alexandr, kteří chtěli působit v křesťanském smyslu, tady vynaložili mnoho úsilí, aby přemohli arabismus, který žil v individualitách Hárúna ar-Rašída a ostatních. Nešlo to. Tyto individuality k tomu nebyly způsobilé”. “...

A tehdy to bylo - při tomto nadzemském koncilu - že tváří v tvář tomu, k čemu tedy mělo patrně v budoucnu dojít a co se už tehdy jevílo vidoucím pohledu, byla za spoluúčasti moci Michaelovy učiněna rozhodnutí, jakým způsobem by v Evropě měl duchovní život získat nové podněty ve smyslu aristotelismu proniknutého křesťanstvím. Ale Hárún ar-Rašíd a jeho rádce setrvali při starém aristotelismu. Sledovat nyní dále v evropských duchovních dějinách to, co se odehrávalo jako

důsledek tohoto, smímeli to tak nazvat, nebeského koncilu, je něco svrchovaně významného. Neboť hledíme-li na další putování v duchovém životě, spatříme, jak Hárún ar-Rašíd, tento podivuhodný organizátor, tento velkolepý duch z doby Karla Velikého, později přichází opět na Zem. Objevuje se znova uprostřed křesťanské kultury, ale s tím, že pronesl celým životem mezi smrtí a novým zrozením svůj arabismus. Ovšem to, co taková osobnost vnáší do života, se nemusí podobat v té vnější konfiguraci, v níž to potom vystupuje ve fyzickém světě, onomu původnímu arabskému živlu. Halí se do nových forem, ale zůstává to přece i v nových formách v podstatě oním starým živlem: zůstává to mohamedánstvím, arabismem.

A toto staré vystupuje a začíná působit v evropském duchovním životě, když Hárún ar-Rašíd se opět objevuje, znova vtělen v Baconovi - jako Bacon z Verulam. A vystupuje to jiným způsobem - dokonce podivně prostoupeno křesťanstvím - když jeho rádce se objevuje ve střední Evropě - a působí až daleko do jiných evropských končin - jako Jan Amos Komenský. Mnohé v evropském duchovním životě se událo v souvislosti s tím, co zde založili tito nově k životu vzkříšení duchové, působící kdysi u dvora Hárúna ar-Rašída, v těchto nových lidských podobách." Bacon a Komenský se ovšem narodili v době, když už v Evropě nepůsobil jen aristotelismus toho druhu, jak jej do Evropy přenesli Arabové, ale i aristotelismus Tomáše Akvinského, přetvořený v křesťanskou filosofii. Nebudeme se divit, že Bacon i Komenský se právě k tomuto aristotelismu stavěli odmítavě, s vehementním odporem. Byla to ta filosofie, kterou už před narozením odmítli přijmout.

Steiner popisuje dále, jak také individuality Aristotelova a Alexandrova a další působí společně s Michaellem na vývoj duchovního života v Evropě, zejména, jak je jimi inspirována křesťanská filosofická škola v Chartres. A končí: "Když nahlížíme do těchto věcí, když vidíme v souvislosti celý evropský duchovní život z někdejší doby Alexandrovy, v době mystéria Golgoty, až do těchto dob, až po školu v Chartres - a když toto pak sledujeme dále do doby, jež následuje (jak to ještě uvidíme) -, když nahlédneme do hluboké souvislosti mezi tím, co se odehrává nadsmyslově, a tím, co je dole stínovým obrazem tohoto dění ve fyzickém světě, pak teprve začneme doopravdy chápat to, co je třeba dnes nazývat proudem Michealovým, pak začneme chápat, co tento michaelský proud chce. Pak můžeme také nahlédnout do toho, co ve smyslu michaelského proudu chce anthroposofické hnutí."

ISLAMSKÝ POMER K SVETU, KTORÝ POZNÁ LEN BOHA ZÁKONNEJ NUTNOSTI, NEZVRATNÉ PREDURČENIE, ALE NIE SLOBODU, SA VĎAKA OPĀTOVNÝM ŽIVOTOM SVOJICH PREDSTAVITEĽOV V EURÓPE PREMENIL NA BACONIZMUS - PREDSTAVU SVETA AKO VEĽKÉHO MECHANIZMU, STROJA, KTORÚ POTOM PRÍRODNÉ VEDY VYPRACOVÁVALI DO DETAILOV.

Jinými slovy: Obraz nadsmyslových událostí kolem r. 869 je klíčovým obrazem nejen pro pochopení kulturního vývoje v Evropě až do našich dní, ale i klíčem k sebeuvědomění těch, kdo se hlásí k "michaelskému proudu", tedy k anthroposofii. Neboť anthroposofie je zcela určitě zduchovnělou metamorfózou křesťanského aristotelismu. Co můžeme v tomto smyslu vyčíst z oné imaginace? Kdybychom ji chtěli vykládat tak, jak jsme zvyklí vykládat pozemské události, museli bychom asi usoudit: "Došlo k jakési výměně názorů, obě strany se nedohodly a rozešly se". A měli bychom za to, že Hárún a jeho rádce na jedné straně, Aristoteles a Alexandr na

druhé byli nadále nuceni uskutečňovat svoje záměry každý po svém, nezávisle na sobě a protichůdně. Ale ve vyšším světě probíhají věci přece jen trochu odlišně. A stačí se zamyslet nad základním přístupem anthroposofie k poznávání světa, abychom viděli, že uvedený úsudek neobstojí. Vzpomeňme, jak se Rudolf Steiner od začátku své působnosti staví k přírodním vědám, vzešlým z Baconových podnětů, tedy z toho, co nazývá arabismem: naprosto ne nepřátelsky, naprosto ne odmítavě, ani tak, že by vedl přísnou hraničnou čáru mezi přírodovědou a anthroposofií. O výsledcích přírodovědného vývoje se vyslovuje znova a znova s uznáním a obdivem. A snaží se důsledně navazovat na tento vývoj a pouze jej obracet novým směrem, k duchu. Je to, jako by se skláněl k materialistické přírodovědě a láskyplně ji pozvedal jako obětní dar k božskému světu. Můžeme to dokonce vyčíst i ze slov, jež zněla: "A tehdy to bylo..., že tváří v tvář tomu, k čemu tedy mělo patrně v budoucnu dojít a co se už tehdy jevílo vidoucímu pohledu, byla za spoluúčasti moci Michaelovy učiněna rozhodnutí, jakým způsobem by v Evropě měl duchovní život získat nové podněty ve smyslu aristotelismu proniknutého křesťanstvím."

Ale teď zkusme uvážit, s jakými podněty opouštěl koncil Hárúnův rádce? Jistě: za onoho duchovního zápasu se ukázalo, že není ochoten proměnit svůj aristotelismus v křesťanský. Také jej neproměnil. A přece není třeba předpokládat, že zářivá individualita Aristotelova, s níž se už předtím toužil setkat, na něho vůbec nezapůsobila, a že zvěstování Krista ústy Aristotelovými přešlo u něho bez povšimnutí. Víme přece, že i v běžném životě často hájíme vůči někomu nějaké stanovisko, ale pak přijdeme domů a náhle nám dochází: neměl ten druhý přece v něčem pravdu? Nezapomeňme, že v Harúnově rádci žijí také impulsy z někdejšího zasvěcení. A tak můžeme pokládat za pravděpodobné, že právě při onom setkání v duchovnu byl do duše Hárúnova rádce zasazen zárodek křesťanství, tušení o tom, že duch Slunce, uctíváný v dávných mystériích, sestoupil v Kristu na Zem. V životě Komenského se pak tento zárodek podivuhodně rozvíjel do květů stále krásnějších, až v ono pokorné a bezvýhradné vyznání v knize "Unum necessarium".

Tak stojí Komenský před naším duševním zrakem jednak jako velkolepá obsáhlá duchovní postava, jednak jako člověk nesoucí celým životem hluboký rozpor mezi impulsy vyzařujícími z arabské minulosti a impulsy křesťansko-rosaekrucíanskými. A že stojí před námi jako člověk neúnavně vnitřně zápasící o pravé vůdčí světlo ve smyslu křesťanském. Dnešní člověk nemívá rád čítankové hrdiny, protože to jsou skoro vždycky ideály šedivé a bezobsažné. Ani Komenský, přes všechnu duchovní velikost, nebude pro nás ideálem hlavně pro své spisy, pro významné myšlenky, jež nám zanechal, ale právě pro onen neúnavný, věrný a pravdivý vnitřní zápas s vlastní minulostí. Už od školních let neseme v sobě baconovské myšlení, čistě intelektuální, chladně neúčastné, někdy i bezohledné. Jím jsme přikováni k moderní civilizaci. Nejrůznějšími cestami nás život dovedl až k setkání s anthroposofií. Otevřeli jsme jí své srdce. Ale bylo by naivní se domnívat, že tím jsme už překonali dědictví Baconovo v sobě. Není možné je překonat jinak, než stálým zápasem o jeho proměnu, o jeho obrácení k duchu. Každý z nás v sobě nese stejný rozpor dvou duchovních impulsů jako Komenský, každý! Snad především proto "je pro dnešní lidi velice užitečné, aby se zhloubali právě do myšlenek Komenského".